

«Захист України»: трансформація підходів до навчання та викладання

Війна на території нашої держави стала потужним каталізатором змін у всіх сферах нашого життя. І освіта не стала винятком. Освітня система України активно трансформується, щоби відповідати новим викликам і потребам суспільства. Особливого значення набуває необхідність підготовки молоді до будь-яких випробувань та формування в учнів практичних навичок, які допоможуть їм захистити себе, свою родину та країну. Саме тому підходи до викладання навчального предмета «Захист України» зазнали кардинальних нововведень. Тож у цьому матеріалі ми зібрали ключові аспекти щодо модернізації організації освітнього процесу під час вивчення цієї дисципліни.

Початкова загальновійськова підготовка

Відповідно [до ст.9 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу»](#) метою початкової загальновійськової підготовки громадян України є:

- формування первинних загальновійськових знань і спеціальних компетентностей щодо оборонної свідомості;
- ознайомлення громадян з місцем і роллю громадянина у зв'язку з усвідомленням свого конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України.

Початкова загальновійськова підготовка реалізується на третьому рівні повної загальної середньої освіти та проводиться в закладах загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої освіти шляхом викладання навчального предмета «Захист України» та здійснення заходів, спрямованих на військово-патріотичне виховання. Програми з цього предмета розробляються та затверджуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах освіти і науки, за погодженням з Міністерством оборони України.

Створення осередків викладання навчального предмета «Захист України»

Відповідно до [наказу МОН від 22.05.2024 №731](#) осередки викладання навчального предмета «Захист України» (далі – Осередки) створюються у закладах:

- професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти, у яких навчається **не менше ніж 200 учнів** (студентів, курсантів) у групах із одночасним здобуттям повної загальної середньої освіти;
- загальної середньої освіти комунальної форми власності, які плануються бути включеними до проєктної мережі академічних ліцеїв та

забезпечують навчання **не менше ніж 80 учнів 10, 11 класів** цього закладу освіти та закладів освіти, з яких буде забезпечено підвезення учнів.

Осередок має відповідати таким критеріям:

- мати приміщення, які можуть бути обладнані виключно для викладання навчального предмета та містити зонування для досягнення ефективного викладання всіх модулів програми навчального предмета;
- мати зручний доступ для учнів інших закладів освіти, які будуть охоплені навчанням;
- бути розташованим в громаді, у закладах загальної середньої освіти якої навчається 80 або більше учнів 10, 11 класів ЗЗСО;
- забезпечувати можливість викладання всіх модулів, передбачених модельною навчальною програмою «Захист України»;
- бути обладнаним для забезпечення освітнього процесу відповідно до модельної навчальної програми «Захист України» не пізніше ніж 01 жовтня 2024 року.

Перелік Осередків у закладах освіти затверджується обласними військовими адміністраціями. У випадку, якщо у ЗЗСО громади навчається в 10, 11 класах 1000 або більше учнів, може бути створено декілька осередків з розрахунку 1 додатковий осередок на кожні 1000 учнів. При наявності декількох осередків в громаді може бути прийняте рішення щодо розміщення функційних зон викладання різних модулів навчального предмета на базі різних закладів освіти.

Дії закладів освіти щодо створення Осередків

У листі МОН від 12.07.2024 №1/12484-24 надано [алгоритм створення осередків для викладання навчального предмета «Захист України»](#) та пропозиції щодо їх облаштування у закладах освіти. Зокрема у цьому документі надано рекомендації:

Керівникам закладів освіти, у якому буде створено Осередок.

План дій включає такі заходи:

1. Внесення змін до штатного розпису щодо збільшення штатних одиниць педагогічних (науково-педагогічних) працівників, які здійснюють викладання навчального предмета «Захист України» (у разі потреби).

2. Визначення відповідальності закладу освіти за життя та здоров'я здобувачів освіти інших закладів освіти, які будуть вивчати навчальний предмет.

3. Визначення відповідальної особи за організацію освітнього процесу в Осередку.

4. Передбачення порядку оцінювання здобувачів освіти та передачу відповідних результатів навчання до закладу освіти, у якому здобувачі освіти зареєстровані. Це можна зробити такими способами:

- забезпечення доступу педагогічних працівників, що викладають в Осередку, до електронних журналів закладів освіти, де здобувають освіти учні;
- ведення окремого журналу для поточного оцінювання кожного класу. Підсумкові оцінки передають у заклад освіти, де навчаються учні, на бланку з підписом директора школи, на базі якої створено Осередок.

5. Передбачення порядку харчування пільгової категорії дітей та можливості придбання гарячого харчування для решти здобувачів освіти (*у разі змінного навчання має бути організовано щонайменше одноразове гаряче харчування відповідно до норм харчування*).

6. Розробка розкладів уроків спільно із закладами освіти, здобувачі освіти яких будуть охоплені навчанням. МОН рекомендує кількість уроків, передбачених навчальним планом для вивчення навчального предмета «Захист України» протягом місяця, проводити на базі осередку **в межах 1-2 навчальних днів**.

Керівникам закладів освіти, учні яких будуть охоплені навчанням в Осередках.

План дій включає такі заходи:

1. Забезпечення передачі годин педагогічного навантаження, передбачених для викладання «Захисту України» до закладу, у якому створено Осередок. Це можна зробити шляхом:

- підписання відповідних цивільно-правових договорів, укладених із закладами освіти;
- прийомом педагогічних (науково-педагогічних) працівників на роботу за сумісництвом і визначення наказом керівника закладу освіти місцем його перебування заклад освіти, у якому створено Осередок.

У таких закладах години навчального предмета «Захист України» залишаються, проте в тарифікацію ставки не закладаються. Фінансування заробітної плати вчителів за рахунок освітньої субвенції буде спрямовано до закладу, у якому тарифікаційним планом передбачено відповідні ставки. У випадку централізованого ведення бухгалтерського та фінансового обліку ставки можуть бути передані наказом органу управління освітою.

2. Забезпечення контролю за відвідуванням учнями уроків, які будуть організовані на базі Осередку.

3. Забезпечення організації процесу зарахування оцінок з навчального предмета «Захист України» та розробка розклад уроків спільно із закладом освіти, у якому створено Осередок.

Модельна навчальна програма предмета/інтегрованого курсу «Захист України»

[Наказом МОН від 08.08.2024 № 1116](#) надано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» [модельній навчальній програмі «Захист України. Інтегрований курс» для закладів, що забезпечують здобуття повної загальної середньої освіти](#) (авт. Борохович І. В., Коваленко А. О., Когут І. Б., Лісовий О. В., Сісецька В.І., Семенів Є. М., Сердюк І. О., Совсун І. Р., Хмельницький В. В., Шиян О. І. та члени робочої групи МОН). Програма визначає орієнтовну послідовність досягнення основних очікуваних результатів навчання, орієнтовний зміст та види навчальної діяльності учнів і учениць, що спрямовані на розвиток та формування ключових компетентностей, визначених [Державним стандартом профільної середньої освіти](#).

Зміст програми інтегрованого курсу структуровано за модулями, які мають профорієнтаційне спрямування та можуть бути доповнені іншими навчальними предметами та курсами, зокрема й міжгалузевими інтегрованими рішеннями.

У 10 класі зміст програми включає:

- Модуль 1. Основи національної безпеки та оборони України
- Модуль 2. Основи управління та планування
- Модуль 3. Озброєння та військова техніка. Стрілецька підготовка
- Модуль 4. Основи дій, комунікації та взаємодії в бою
- Модуль 5. Орієнтування на місцевості та інженерна фортифікація
- Модуль 6. Домедична допомога в умовах бою

В 11 класі зміст програми включає:

- Модуль 1. Військові технології та їхній розвиток
- Модуль 2. Стрілецька підготовка, основи дій та взаємодії в бою
- Модуль 3. Інформаційна війна
- Модуль 4. Домедична допомога в умовах бою
- Модуль 5. Цивільне населення в кризових умовах
- Модуль 6. Планую майбутнє: особиста роль в обороні України

Під час вивчення предмета слід надавати перевагу практичній спрямованості, інтерактивним, дослідницьким, проєктним видам навчальної діяльності.

Для оптимальної реалізації програми освітній процес має бути організовано у тренінговій формі в Осередку, обов'язковим є проведення навчально-польових зборів або тренінгових занять.

Всеукраїнський інноваційний освітній проєкт «Теоретико-методичні засади викладання навчального предмета / інтегрованого курсу «Захист України»

[Наказом МОН від 01.07.2024 №940](#) затверджено програму реалізації інноваційного освітнього проєкту на всеукраїнському рівні за темою «Теоретико-методичні засади викладання навчального предмета / інтегрованого курсу «Захист України» на базі Осередків у серпні 2024 - серпні 2026 років.

За думкою авторів, актуальність цього проєкту зокрема зумовлена тим, що чинна програма навчального предмета «Захист України» зосереджена більше на теорії, ніж на практиці, а також не відповідає потребам і викликам сьогодення. Крім того, поділ програми на тематичний план А і Б призводить до того, що хлопці та дівчата здобувають різні вміння і навички. А в умовах російської агресії проти нашої країни поділ на тендерні ролі є недоцільним, оскільки кожен, незалежно від статі, має вміти захистити себе та мати оборонну свідомість.

Проєкт реалізується протягом 2-х років (серпень 2024 – серпень 2026 років) і включає такі етапи:

I. Організаційно-підготовчий етап (серпень 2024 р. – жовтень 2024 р.).
Зміст роботи включає такі заходи:

- вивчення та аналіз вітчизняного та зарубіжного педагогічного досвіду за проблемою освітнього проєкту;
- розроблення нормативно-правового забезпечення проєкту (прийняття відповідних рішень педагогічних рад, розробка програм та уточнення функціональних обов'язків членів педагогічного колективу; внесення змін до освітньої програми, річних планів роботи закладів освіти тощо);
- науково-методичне забезпечення змісту реалізації проєкту (консультації, семінари, майстер-класи, тренінги);
- визначення й обґрунтування основних елементів вдосконаленої методичної системи навчання викладання навчального предмета / інтегрованого курсу «Захист України» на базі Осередків;
- підбиття підсумків етапу.

р.).

II. Концептуально-діагностичний етап (листопад 2024 р. – червень 2025

Зміст роботи включає такі заходи:

- розроблення концептуальних засад викладання навчального предмета / інтегрованого курсу «Захист України» на базі Осередків;
- розроблення критеріїв, показників, рівнів ефективності виконання експериментальної програми та діагностичного інструментарію;
- розроблення, апробація та експериментальне впровадження навчально-методичного, методичного, інформаційного забезпечення навчання викладання навчального предмета / інтегрованого курсу «Захист України»;
- здійснення моніторингу педагогічної компетентності вчителів Осередків викладання навчального предмета «Захист України»;
- підбиття підсумків етапу.

III. Формувальний етап (липень 2025 р. – червень 2026 р.).

Зміст роботи включає такі заходи:

- системний моніторинговий супровід реалізації інноваційного освітнього проекту відповідно до визначених критеріїв та показників та рівнів навченості (за окремими планами Осередків);
- апробація результатів на конференціях, семінарах, круглих столах реалізації проекту тощо;
- забезпечення підвищення професійної компетентності та кваліфікації педагогічних працівників закладу освіти шляхом використання різноманітних форм методичної роботи;
- підбиття підсумків етапу.

IV. Узагальнювальний етап (липень 2026 р. - серпень 2026 р.).

Зміст роботи включає такі заходи:

- аналіз результатів реалізації проекту та оцінка його ефективності шляхом визначення співвідношення з метою і завданнями;
- оприлюднення результатів реалізації проекту, поширення досвіду впровадження Модельної навчальної програми інтегрованого курсу «Захист України» шляхом проведення майстер-класів, публікацій, виступів на семінарах, конференціях;
- систематичне опрацювання емпіричних даних, отриманих впродовж виконання інноваційного освітнього проекту;
- підбиття підсумків етапу.

Підвищення кваліфікації вчителів, які забезпечують викладання навчального предмета «Захист України»

З метою професійного розвитку педагогічних працівників закладів освіти [наказом МОН України від 16.08.2024 № 1151](#) затверджена Типова програма підвищення кваліфікації вчителів, які забезпечують викладання навчального предмета «Захист України». Базовий курс навчання включає 150 годин (5 кредитів ЄКТС), поглиблений курс - 270 годин (9 кредитів ЄКТС).

Програма реалізується через інваріантний і варіативний складники:

- Блок 1. Загально-педагогічна підготовка (базовий курс – всі теми, поглиблений курс – 2 теми).
- Блок 2. Методична підготовка (базовий та поглиблений курси – вибір всіх навчальних тем).
- Блок 3. Фахова підготовка (вибір за результатами вхідної діагностики базовий курс – всі теми, поглиблений курс – 4 теми).
- Блок 4. Діагностико-аналітичний.

Типовий перелік засобів навчання та обладнання для забезпечення викладання предмета «Захист України» закладів освіти, які забезпечують здобуття повної загальної середньої освіти

[Наказом МОН 10.05.2024 № 659 \(зі змінами\)](#) затверджено Типовий перелік засобів навчання та обладнання для забезпечення викладання предмета «Захист України» закладів освіти, які забезпечують здобуття повної загальної середньої освіти. Кількість одиниць засобів навчання та обладнання визначається відповідно до середньої наповнюваності класу (групи) закладу освіти та необхідності матеріального та методичного забезпечення освітнього процесу для реалізації навчальних програм з предмета «Захист України».

Засоби навчання та обладнання, повинні мати технічний паспорт на виріб та декларацію про відповідність вимогам технічних регламентів, бути укомплектованими інструкціями про використання та зберігання українською мовою та методичним забезпеченням.

Перелік обладнання включає:

- обладнання загального призначення (меблі, пристосування);
- засоби навчання (спеціалізоване навчальне обладнання та обладнання тренажу, прилади, спорядження, моделі (макети), матеріали (перев'язувальні), інструменти і пристосування, навчально-наочні друковані та електронні засоби);
- комп'ютерний симулятор управління дронами (програмне забезпечення, набір для демонстрацій польотів).